

Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

**XLIX МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА
КОНФЕРЕЦИЈА НА МЕЃУНАРОДНИОТ
СЕМИНАР ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И
КУЛТУРА**

Охрид, 4 и 5 септември 2022 година

Уредник на издавачката дејност на УКИМ:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

За издавачот:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

XLIX меѓународна научна конференција на МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА при УКИМ

Редакциски одбор:

проф. д-р Намита Субиото
доц. д-р Ивица Баковиќ
проф. д-р Ордан Чуклиев
проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска
проф. д-р Лорета Георгиевска-Јаковлева
проф. д-р Лидија Тантуровска
проф. д-р Елена Јованова-Грујовска
м-р Евдокија Илијевска

Јазична редакција:

м-р Марија Антевска, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
м-р Андријана Павлова, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
м-р Антоанета Тримчевиќ, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
м-р Дарко Томовски, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
м-р Мирјана Вељановска-Томовска, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Компјутерска обработка:

Виктор Кочомановски

Печати:

Винсент Графика

Тираж: 150 примероци

СОДРЖИНА

ЛИНГВИСТИЧКА СЕКЦИЈА

Димитар Пандев, Бобан Карапејовски, Марија Пандева СКИЦА ЗА ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК ВРЗ ПРИМЕРИ ОД МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОД 1952 ГОД. ДО 2022 ГОД. (по стапките на Блаже Конески и современите граматички теории).....	5
Људмил Спасов КАКО СЕ ОБНОВИЈА СЛАВИСТИЧКИТЕ КОНГРЕСИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА И УЛОГАТА НА АЛЕКСАНДАР БЕЛИЌ, КИРИЛ ТАРАНОВСКИ, РОМАН ЈАКОБСОН, БЛАЖЕ КОНЕСКИ, ХАРАЛАМПИЕ ПОЛЕНАКОВИЌ ВО ТОА.....	14
Diana Stolac IZAZOVI SASTAVLJANJA PRVE GRAMATIKE.....	30
Јордана С. Марковић ТЕРМИНОЛОШКИ СИНОНИМИ У ГРАМАТИЦИ МАКЕДОНСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА (ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК) Б. КОНЕСКОГ.....	38
Лидија Тангуровска ЈАЗИЧНИОТ ИЗРАЗ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГРАМАТИКИ.....	54
Емилија Црвенковска МАКЕДОНСКАТА ГРАМАТИКА НА ФРАНТИШЕК ВАЦЛАВ МАРЕШ.....	63
Николче Мицкоски, Димитар Пандев ЛИНГВИСТИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГРАМАТИКИ.....	69
Силвана Симоска МАКЕДОНСКАТА ГРАМАТИКА ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО СПОРЕДБА СО ГЕРМАНСКАТА ГРАМАТИКА ОД ЈАКОБ ГРИМ.....	77

Бранислав Геразов, Николче Мицкоски СОФТВЕРСКА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ЕЛЕКТРОНСКИ ЈАЗИЧНИ КОРПУСИ – ПРИМЕРИ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ.....	90
--	----

Марјан Марковиќ ПРОЦЕСОТ КОН АНАЛИТИЗАМ ВО ЗАМЕНСКИОТ СИСТЕМ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК.....	102
--	-----

Звонко Никодиновски СЕМИОЛОШКА СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА НА ГЛАГОЛОТ „СТАВА“ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	110
---	-----

Бојан Петревски МЕТАДИСКУРСНИТЕ ПАРЕНТЕТСКИ РЕЧЕНИЦИ ВО ГОВОРЕНИОТ ЈАЗИК.....	130
--	-----

Марија Антевска ОВОШЈЕТО И ОВОШНИТЕ РАСТЕНИЈА ВО МАКЕДОНСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЈА.....	140
--	-----

Елена Јованова-Грујовска, Весна Костовска КОЛОКВИЈАЛНОСТА ВО СТАНДАРДНИОТ ИЗРАЗ ПРЕКУ УМЕШНОСТА НА ГОРАН СТЕФАНОВСКИ.....	156
--	-----

Лилјана Макаријоска, Бисера Павлеска-Георгиевска ФРАЗЕОЛОГИЈАТА ВО МАКЕДОНСКОТО ДРАМСКО ТВОРЕШТВО.....	165
---	-----

Радица Никодиновска АНАЛИЗА НА ИТАЛИЈАНСКИОТ ПРЕВОД НА КУЛТУРОСПЕЦИФИЧНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ ВО ДРАМСКОТО ДЕЛО „ДИВО МЕСО“ ОД ГОРАН СТЕФАНОВСКИ.....	188
---	-----

Блага Панева СТИЛОТ ВО ДРАМИТЕ НА ВАСИЛ ИЉОСКИ, МОДЕЛ ЗА РАЗВИВАЊЕ НА ЈАЗИЧНИТЕ ВЕШТИНИ КАЈ СРЕДНОШКОЛЦИТЕ.....	203
---	-----

Андријана Павлова ТЕОРИИ И СТРАТЕГИИ ЗА УСВОЈУВАЊЕ НА ИНФОРМАЦИСКАТА СТРУКТУРА ВО НАСТАВАТА ПО ВТОР/ СТРАНСКИ ЈАЗИК И НИВНАТА МОЖНА ПРИМЕНА ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ.....	219
---	-----

Елени Бужаровска, Лилјана Митковска
ПРЕВОДНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ НА АНГЛИСКИТЕ
НЕГИРАНИ ПРЕСУПОНИРАНИ ПРАШАЊА ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....233

Зоя Шенгюдер
СРАВНИТЕЛНИЙ АНАЛИЗ МАКЕДОНСКИХ, РУССКИХ И
ТУРЕЦКИХ ПОСЛОВИЦ.....248

Емилија Бојковска, Емина Авдиќ
ПРЕВЕДУВАЊЕ НАСЛОВИ:
Со истите или со други зборови?.....261

Олга Панькина
ИЗ ПРАКТИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА:
ПЕРЕВОД ИМЕН СОБСТВЕННЫХ С
МАКЕДОНСКОГО НА РУССКИЙ.....288

Кристина Дуфкова
ПОВЕКЕЈАЗИЧНОСТА И ПРОМЕНАТА НА КОДОТ ВО
СОВРЕМЕНИ МАКЕДОНСКИ ФИЛМОВИ И НИВНИОТ
ОДРАЗ ВО ЧЕШКИТЕ ТИТЛИ.....293

Елка Јачева-Улчар
ПРЕЗИМЕТО КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ КАКО СВЕДОШТВО
ЗА ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА.....302

Turbić-Hadžagić Amira, Haverić Denita
MEĐUJEZIČKI KONTAKTI I KULTURALNE RAZMJENE U
BOSANSKONERCEGOVAŠKIM I MAKEDONSKIM
PREZIMENIMA.....318

Марек Мајер
ФОНЕТИКАТА НА ЕДНА АРХАИЧНА СЛОВЕНСКА ЗАЕМКА ВО
АЛБАНСКИОТ ЈАЗИК: 'СИРОМАШЕН'
(НИЗ ПРИЗМАТА НА МАКЕДОНСКАТА ТОПОНИМИЈА ВО
ГРЦИЈА).....341

ЛИТЕРАТУРНА СЕКЦИЈА

Лорета Георгиевска-Јаковлева, Биљана Рајчинова-Николова
СУБАЛТЕРНОСТА ВО ДРАМИТЕ НА ИЉОСКИ
И СТЕФАНОВСКИ.....359

Димитар Пандев МАКЕДОНСКАТА ОПШТЕСТВЕНОСТ ВО XIX И ВО XX ВЕК НИЗ НАБЉУДУВАЧКОТО ПЕРО НА ВАСИЛ ИЉОСКИ.....	372
Весна Мојсова-Чепишевска СПОРЕДБЕНО-КРИТИЧКО ИСЧИТУВАЊЕ НА ДРАМИТЕ „ЧЕСТ“ ОД ИЉОСКИ И „ЕЛЕШНИК“ ОД ПЕТРОВСКИ.....	379
Иван Антоновски НЕПОЗНАТИОТ ИЉОСКИ – ЗА МЛАДОСТА ШТО НЕ СЕ ВРАЌА (За необјавени драмски текстови на Васил Иљоски).....	397
Марина Цветаноска НЕОБЈАВЕНИОТ ДРАМСКИ ТЕКСТ БОРБА ЗА СТАН НА ВАСИЛ ИЉОСКИ, ВО КОНТЕКСТ НА МАКЕДОНСКАТА ПОВОЕНА ДРАМА.....	406
Габриела Ивановска ДУПЛОТО ДНО НА КОМПАРАТИВНИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ИСТРАЖУВАЊА – СТАПИЦИТЕ НА (ИНТЕР)НАЦИОНАЛНИТЕ ИДЕНТИТЕТСКИ КЛАСИФИКАЦИИ НИЗ ПРИМЕРИ ОД ДЕЛАТА НА ГОРАН СТЕФАНОВСКИ.....	417
Ана Јовковска ПРИКАЗНИТЕ НА ГОРАН СТЕФАНОВСКИ КАКО БРАНИК НА КУЛТУРНО-ИДЕНТИТЕСКАТА МАТРИЦА.....	433
Симона Груевска-Маџоска, Емил Ниами ОПШТЕСТВЕНАТА И ИНДИВИДУАЛНАТА РЕФЛЕКСИЈА ВРЗ СОВРЕМЕНОСТА ОД ДРАМАТА „ХАЈ-ФАЈ“ НА ГОРАН СТЕФАНОВСКИ.....	447
Ана Стојаноска ГОРАН СТЕФАНОВСКИ И МАКЕДОНСКИОТ ПОСТМОДЕРЕН ТЕАТАР.....	458
Ема Лакинска АРХЕТИПОВИТЕ ВО ЛИКОТ НА ЦАРИЦАТА ВО ДРАМАТА „ЈАНЕ ЗАДРОГАЗ“ ОД ГОРАН СТЕФАНОВСКИ.....	472

Славница Петровска-Ѓорѓевска
„ДУХОТ НА СЛОБОДАТА“ – ИМАНЕНТНАТА ВРСКА МЕЃУ
СТЕФАНОВСКИ И ЧЕРНОДРИНСКИ..... 489

Елисавета Поповска
ВЛИЈАНИЕТО НА СЕМЕЈНИТЕ ХРОНИКИ
НА МАРГЕРИТ ЈУРСЕНАР
ВРЗ ТВОРЕШТВОТО НА ЛУАН СТАРОВА.....502

Марија Ѓорѓинева Димова
АПОКРИФНАТА ИСТОРИЈА ВО РОМАНИТЕ
НА ГОЦЕ СМИЛЕВСКИ..... 516

Владимир Цветкоски
МАКЕДОНСКИТЕ ВЕРЗИИ НА „ЗАДАЧАТА
НА ПРЕВЕДУВАЧОТ“ ОД ВАЛТЕР БЕНЈАМИН..... 528

Златко Панзов, Анамарија Цинеге-Панзова
РЕЦЕПЦИЈА НА СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ РОМАН ВО
УНГАРСКАТА КНИЖЕВНА И КУЛТУРНА СРЕДИНА..... 542

Иван Антоновски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Филолошки факултет „Блаже Конески“

i.antonovski@gmail.com

НЕПОЗНАТИОТ ИЉОСКИ – ЗА МЛАДОСТА ШТО НЕ СЕ ВРАЌА

(За необјавени драмски текстови на Васил Иљоски)

Апстракт: Трудот е посветен на необјавени драмски текстови на Иљоски, коишто досега не биле достапни за македонската книжевна наука, а коишто ги откриваме во неговата оставнина предадена во 2022 година на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ) од која настанува и фондот „Васил Иљоски“ на Архивот на МАНУ „Харалампие Поленаковиќ“. Во трудот необјавените драмски текстови се коментираат и анализираат во отсуство на експлицитно датирање од авторот, при што ги периодизираме во периодот меѓу двете светски војни – драмскиот текст „Младоста не се враќа“ („Младост се не враќа“) и ненасловен драмски текст. Имајќи предвид дека во отсуство на датирање од авторот, според обележјата на ракописите (јазик, стил, потпис Васа Илић итн.), цениме дека станува збор за драмски текстови настанати во периодот меѓу двете светски војни, творечките/поетичките особености во нив ги анализираме во контекстот на тој период во македонската драма, односно во контекст на поетиката на битовата драма. Во анализата се констатираат неколку суштински отстапувања од некои од доминантите во веќе познатите драмски текстови на Иљоски од првата половина на XX век, но и воопшто од битовиот код на драмскиот текст, што, покрај до тези, доведува и до конкретизирање прашања и дилеми што можат да се основа за натамошни истражувања со овој обемен материјал.

Клучни зборови: Васил Иљоски, драма, „Младоста не се враќа“, необјавени текстови, архив.

Навраќајќи се на драмското творештво на Васил Иљоски создадено во периодот меѓу двете светски војни, кај нас се јави дилемата дали е потребно откако е изминат веќе не така мал период од последното поопстојно дефинирање на спецификите на битовата драма како изречит македонски театарски феномен, одново, преку

неговите драмски текстови да се анализираат битовите елементи на македонското драмско искуство од тој период, со примена и на понови книжевни теории. Но, едновременно бевме и на став дека притоа може да ни се случи она што неретко се случува само со апликативна примена на книжевните теории – повторно да се дојде до веќе утврдени ставови, но по друг пат, со друга теорија, односно да не се дојде до некој посуштински заклучок, освен до различно именување на веќе препознаени и евидентирани особености на книжевниот текст. Затоа, интересот ни се насочи кон расчистување на дилемата дали во опусот на Иљоски има нешто не(до)исчитано, не(до)анализирано, некоментирано – нешто коешто може да овозможи нови перспективи на вреднувањето на неговиот опус, а едновременно да отвори и нови поглавја во анализирањето на вредностите и остварувањата на македонската драма од тој, битов период на нејзиниот развој. Истражувањето со консултирање на фондот „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“ (Архивот на МАНУ), со материјали коишто во најголем дел, досега не ѝ биле достапни на македонската научна јавност, нè доведе до необјавени драмски текстови на Иљоски: „Младоста не се враќа“ („Младост се не враќа“ – во оригинал), еден ненасловен драмски текст, „Облачна зора“, „Борба за стан“ – овие текстови, не се ни споменати во досегашните осврнувања и најверојатно претходно не биле познати за нашите претходници и современици.

Првиот предизвик со којшто се соочивме беше датирањето на овие драми, во отсуство на податок наведен од самиот автор. Но, сепак, тој предизвик и не беше толку голем и тежок, во споредба со оние што следеа во натамошните фази на исчитување на текстовите, затоа што јазикот на којшто се создадени од една, тематско-мотивските особености во контекст со двата големи периода на развојот на драмското творештво на Иљоски од друга и стилските особености во структурирањето на драмскиот текст од трета страна, а не помалку и изгледот на материјалот како архивистички сигнал (хартијата, ракописот итн.) јасно упатуваа дека „Младоста не се враќа“ и ненасловената драма се од периодот меѓу двете светски војни, додека драмските текстови „Борба за стан“ и „Облачна зора“ се создадени во слободна Македонија¹. Двата необјавени текста создадени во

1 Во периодот на истражувањето од кое произлегува и овој текст, во фондот „Васил Иљоски“ не е обработен севкупниот материјал од оставината на Васил Иљоски. Оттука, посочените текстови се од веќе евидентиранот материјал, но не е иклучена можност во натамошниот

периодот меѓу двете светски војни, според нивната комплексност, претпоставуваме дека се веќе од неговата позрела творечка фаза во овој период, создадени по неговите едночинки. Впрочем, во копијата на драмскиот текст „Младоста не се враќа“ со ракопис е наведена и една напомена: „Види и 'Побегуља'“. Сепак, во овој миг, не би можеле со прецизност да претпоставиме дали тие им претходат, се создадени во исто време со веќе познатите драми на Иљоски, поставени и на сцена или се создадени по нив. Некои барем по првичниот прочит забележани не многу вешти „конструкции“ во текстовите, како на пр., повеќе предолги реплики (што е „невештост“ при читањето на текстот како текст – драма во целина, но не е „невештост“ ако се анализираат како одделни текст-сегменти и не би можеле да тврдиме за нивна невестност кога би се играле на сцена) или пак драмски несилно мотивиран тек на дејството (што повторно не мора да е „невештост“, туку е во рамките на *изневерувањето на очекувањата* на читателот / гледачот) упатуваат на претпоставка дека можеби се создадени порано. Но, од друга страна, во самите текстови може да се изнајдат и доволно аргументи за поразлично мислење, особено што овие текстови, на тематско-мотивски план се и *преодни* меѓу творештвото на Иљоски, пред и по Втората светска војна. Но, зарем не е возможно да се создавани и истовремено, при што детализираноста на дидаскалиите, поделбата на чинови (но не и на сцени / појави), уводните напомени итн. се во стилот што ни е познат и од веќе афирмираните драми на Иљоски. Со цел да се обидеме попрецизно да ги датираме овие драми, детално ја исчитавме и необјавената автобиографија на Иљоски којашто е дел од фондот „Васил Иљоски“ на Архивот на МАНУ, но во неа и воопшто отсутуваат податоци за неговите драми – таа е речиси целосно фокусирана на живеењето со сознанието за татко-предавник и приказ на личната историја и психологија. Впрочем, во уводните напомени на ракописот, самиот Иљоски вели дека не е сигурен дали тоа што го има напишано е автобиографија или монодрама.

Но, во однос на другите два необјавени драмски текста, мораме да напоменеме дека покрај тоа што за драмата „Борба за стан“, јазикот и стилот со којшто е напишана, но и јасните тематски и содржински алузии и историскиот контекст, јасно упатуваат дека е драмски текст од понов датум, за драмскиот текст „Облачна зора“, дополнително на тоа укажува и белешката со авторски ракопис: „Ракопис кај Иван

период да се издвојат и други материјали – необјавени драмски текстови на Иљоски, како при првичниот увид немаме сознание за таков материјал.

и свадба), вешто е избегнато нивното одигрување и за нив всушност дознаваме посредно, преку говорот на ликовите – како нешто што се случило пред или потоа, за разлика од *масовниите сцени* со народни обичаи во „Бегалка“, односно „Ленче Кумановче“ и „Чорбаџи Теодос“. Иако завршницата на оваа драма, имплицитно потсетува на мотив од народни приказни (девојката омажена со стариот чорбаџија којашто го напушта за младото момче), сепак, отстапувањата од фолклорниот образец не се мали. Мотивираноста на дејството на ликовите на Иљоски е сосема поразлична од онаа на ликовите од фолклорниот образец – не е поврзана со материјалите фактори (всушност, и машкиот лик не е така ситуиран како во фолклорот), традицијата, очекувањата на општеството, општествените конвенции или дадените „ветувања“, туку со комплексна психологија на ликовите. Други синтези меѓу овој драмски текст и фолклорот, не е така едноставно да се постават со толкувата сигурност. Од друга страна, во ненасловената и најверојатно и недовршена драма на Иљоски (во голем дел, оставено празно место кај наведувањето на чиновите, сцените, отсуство на дидаскалии итн.), иако е присутен познатиот книжевен мотив на блудниот, односно непослушниот син, којшто е познат во фолклорот, сепак не можеме да препознаеме директни синтези со фолклорните обрасци – во текстот, на сцената воопшто и нема нешто што дури и би асоцирало на фолклорна *илустрација*. Наместо тоа, повеќе би препознале општествена / политичка ангажираност, како на пр., во сцените во коишто ликовите говорат за односот на државата кон „проблематичните деца“, односно за таквите деца и како резултат на државата, па еден од ликовите и вели дека треба да се формира одделение за испрашување, одделение за оние кои е можно да се поправат и одделение за непоправливи. Додека на друг лик, на пр. му се припишува реплика со која се укажува дека на државата не ѝ е должност да ги уништува своите граѓани, туку напротив, да се залага во нив да развир и почит кон туѓата личност и кон својата должност¹. Но, и овие општествено-агналирани сегменти, иако присутни, не се доминантни и носечки во текстот, затоа што севкупното драмско дејство се остварува преку односите на ликовите и нивната психологизација, преку *драма во драма* и драмскиот конфликт се должи на *историја на ликовиите и нивниите односи* којашто претходи на она што се случува во првата сцена. Како што се припишува во една

2 Парафризираните делови од драмскиот текст се според нашите белешки водени во текот на истражувањето, со наш превод на текстот напишан на српски јазик. Конкретниот материјал е во ракопис и не е машинопис и пренесеното е според нашиот прочит на ракописот на Иљоски

реплика во којашто се дидактизира околу воспитувањето со тврдење дека кога уште на почетокот кај детето се развиваат лоши чувства, дали и тоа ќе постане лошо – кога целиот ден го минува на улица и тоа ќе постане уличар. Со потврден одговор во самата република – се разбира, да!

И клучно, во овие драмки текстови нема целосно типизирани сижеа. Во сижеа и на двете драми, дури и се случуваат *изневерувања на чинџаџелскиите очекувања* коишто се темелат на претходното читателско искуство – се случува *драма во драма*, се јавува нов лик којшто целосно ги изметува очекувањата или се случува внатрешен конфликт или еволуција на ликот којшто ја трансформира неговата улога во драмското дејство во поразлична од очекуваното, и многу пред да се спушти завесата по последниот чин. Ова не се драми за препоречувањето на остварувањето на некоја среќна љубов, социјалните конфронтирања (пр. сиромаси – богати), етички и етнички конфликти, туку се драми за комплексни психологии, за конфликти коишто се резултат на карактери, а не на општествени конвенции. Во овие драми нема заплети коишто се отплеткуваат според архаичните матрици црно-бело, криво-право, зло-добро, живот-смрт, затоа што во нив и нема вакви опозити, нема класични ликови протагонисти и антагонисти – нема црно и бело, туку сите се *сиви*. Па така, во „Младоста не се враќа“, семејниот конфликт, уште во првите сцени сфаќаме дека не е резултат на односот на едниот или на другиот. Сфаќаме дека несреќата што им се припишува на ликовите се темели и на вината на секого од нив одделно, но и на односот што го имале еден кон друг – едниот изневерувал физички, другиот духовно. И важно, и двата лика за тоа искажуваат свеност на сцената далеку пред расплетот, женскиот лик дури и пред централниот заплет во драмата (неслучајно велиме централниот, оти има и мини-заплети во конкретниот драмски текст). Во вториот, ненасловен драмски текст, се чини не е многу поразлично – проблемите и конфликтите коишто го движат драмското дејство се резултат на сите ликови – читателот и гледачот не издвојува лик за којшто „навива“ како протагонист, туку само чека што ќе се случи во следниот чин, што ќе биде разрешница на конфликтот. Особено затоа што се соочува и со недостиг на информации за ликот, а кога информациите се јавуваат преку сцената, уште појасно станува дека нема црн и бел лик.

Ако се навратиме на веќе канонизираниите дефиниции за битовите драми се доаѓа до упатувањето дека тие се сметаат за едноставни

драмски прикази, своевидни сликовници наменети за изведување на сцена – по правило со апологети на козметичката правда, на универзалното здравје, на митската чесност, мисионерската скромност и христијанскиот самопрегор. Етиката на нивните обиди се сведува на откажување и жртвување – заради другите. Тие неминовно и нужно се дидактични. Но, дали овие драми се целосно такви? Неспорно е дека во нив има дидактика – во првата драма, дидактиката е содржана и преку насловот и најчестата реплика „Младоста не се враќа“. Во втората, ненасловната, преку дидактички реплики на ликовите. Во првата и има жртвување, но поразлично отколку во другите драми на Иљоски – не заради другите, туку заради стравувањето за рецепцијата за себе, коешто му се припишува на ликот. Но има и лажно жртвување, за да се создаде посакуваната или да се оправда создадената слика за себе како жртва на Другиот (женскиот лик, којшто отпосле го признава своето неверство коешто не се случува на сцената), иако е жртва и на себе самиот, како што се припишува во драмата. Другиот носечки лик, едновременно и антогонист и протагонист во оваа драма, всушност и не се жртвува за неког – тој како лик на сцената живее со сознанието дека другите се жртви на неговото поведение. Неговото жртвување се случува дури во вториот *драмски брак*, но и тоа не е жртвување во класичната смисла која ја подразбира битовиот код, туку прифаќање на реалноста. Во вториот драмски текст пак, воопшто и нема жртвување – сиот конфликт во драмата се темели токму на тоа што никој (родители, дете итн.) не се жртвува за Другиот лик, туку се „штити“ себеси, имајќи искривена слика за Другиот. За првиот текст, и би можеле да речеме дека има мелодрамска завршница, но тоа не дотолку е возможно за вториот, ненасловениот – во него се случува целосно изневерување на очекуваното и наместо расплет се случува нов заплет, без разрешница – двајца сопружници на самиот крај на драмата дознаваат дека се брат и сестра, од исти родители. И толку, Иљоски не инсистира да го разреши овој конфликт – или дотука запрег... Затоа што драмата нема класични дидакалии коишто би укажале дека тоа е крајот на конкретната драма, а по неа, како и во други ракописи на Иљоски следат и празни нумерирани страници од свеската во којашто текстот е пишувачан на рака.

Во однос на просторот на драмското дејство, во овој случај само би напоснале дека не би го врзувале како експлицитен показател дали целосно или делумно овие драми припаѓаат на битовиот код. Но затоа,

важен фактор е драмското време – колку тоа е битово во овие текстови. Затоа што фикционалното битово време, секогаш е „растргнато“ помеѓу две битни точки, почетната и заклучната. Секогаш определено и со некој нагласен почетен и завршен момент или настан. Но, и во „Младоста не се враќа“ и во ненасловениот драмски текст на Иљоски, неретко се реферира на драмско време коешто му претходи на она коешто започнува со првата сцена (пр. ќерката којашто се смета за покојна во втората драма, а всушност е жива, како и несоодветното воспитување коешто претходи на првата сцена, додека во првата драма, неверството коешто се случило пред да „започне“ драмата итн.) – време за коешто дознаваме од ликовите, преку реплики и време на коешто реферира дејството, но е надвор од она што се гледа на сцената.

Овие напомени и првични согледби веќе отвораат неколку големи прашања:

– Зошто овие текстови Иљоски некогаш не ги објавил, зошто не се поставени на сцена?

– Дали за разлика од другите драмски текстови, коишто првенствено се создадени како пучки/народен театар за на сцена, овие се создавани и како драми за читање и самостојна рецепција?

– Дали ќе беа поразлични рецепциите и оцените во македонската книжевна историја ако овие драми претходно беа објавени или барем познати на македонската книжевна наука?

И завршно:

– Дали во периодот меѓу двете светски војни, младиот Иљоски бил само битов драмски писател или (можел да биде) и нешто поразлично од тоа?

Оттука, овојпат, првичните согледби за некои поетички особености на двата досега непознати драмски текста на Иљоски, пред сè водат до тези што се трансформираат во прашања, кои се чини во себе веќе и ги содржат одговорите кои ние би ги дале по анализата на овој сегмент од оставнината трансформирана во фонд на Архивот на МАНУ. Со тврдење дека овие два драмски текста во извесна мера и во одредени сегменти отстапуваат од веќе препознатливото кај Иљоски, од досега познатите негови драмски текстови од предвоениот период. Но, како што вели и самиот тој со насловот, мотото и најчестата реплика на една од двете необјавени драми на коишто го посветуваме нашиот прочит – младоста не се враќа.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Алексиев Александар 1976: *Основнотоложници на македонската драмска литература*, Култура, Скопје.

Друговац Миодраг 1990: *Историја на македонската книжевност. XX век*, Мисла, Скопје.

[Илић Васа / ненасловен материјал] Фонд „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“.

Илић Васа: *Младооси се не враќа*, Фонд „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“.

Иљоски, Васил: *Борба за ситан*. Фонд „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“.

Иљоски, Васил: *Облачна зора*. Фонд „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“.

Иљоски, Васил: [Автобиографија во ракопис], Фонд „Васил Иљоски“ на Архивот на Македонската академија на науките и уметностите „Харалампие Поленаковиќ“.

Лужина Јелена 1995: *Историја на македонската драма: македонската бипова драма*, Култура, Скопје.

Лужина Јелена 1996: *Македонската нова драма очо вивед во феноменологијата на современата македонска драматургија*, Детска радост, Скопје.

Силјан Раде 1990: *Македонската драма: XIX и XX век*, Македонска книга, Скопје.